

Ece Berfin Ergezer¹
Araştırmacı**ZONGULDAK'TA KÖMÜRDEN ÇIKIŞ SÜRECİNDE
POTANSİYEL YENİ SEKTÖRLER VE STRATEJİLER**

DEĞERLENDİRME NOTU

Türkiye'nin kömürden çıkış süreci, enerji üretiminde kömürden aşamalı olarak vazgeçilmesini ve bu geçişin ekonomik ve sosyal etkilerinin etkin bir şekilde yönetilmesini amaçlamaktadır. Bu süreç, özellikle Zonguldak, Bartın ve Karabük gibi kömüre bağımlı bölgeler için kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin 2053 net sıfır karbon hedefleri doğrultusunda, bu bölgelerde ekonomik çeşitliliğin artırılması, sosyal adaletin sağlanması ve çevresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

Zonguldak, Türkiye'nin sanayileşme tarihinde önemli bir rol oynamış ve kömür madenciliği ile özdeşleşmiş bir bölgedir. Ancak, kömürden çıkış sürecinde bölgenin ekonomik yapısının kimseyi geride bırakmadan, adil bir şekilde dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu dönüşümde yenilenebilir enerji, tarım, turizm, lojistik ve yeşil sanayi gibi sürdürülebilir sektörlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Turizm sektörü, bölgenin ekonomik çeşitlenmesine katkıda bulunacak önemli bir alan olarak öne çıkmakta. Zonguldak'ın doğal güzellikleri, kültürel zenginlikleri ve tarihi dokusu, ekoturizm, macera turizmi ve gastronomi turizmi için büyük fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği nedeniyle Karadeniz Bölgesi'nin ikliminin 2050'lerden itibaren Akdeniz iklimine dönüşeceği öngörülmektedir. Bu dönüşüm, bölgede yeni bir turizm kuşağı yaratma potansiyelini beraberinde getirecek ve Zonguldak gibi şehirlerin turizm değerini artıracaktır. Turizm projeleri, madencilik sektöründen çıkan işçilere yeni istihdam olanakları sağlarken, kadınların iş gücüne katılımını artırarak toplumsal cinsiyet eşitliğine de katkı sağlayacaktır.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1471/Ece+Berfin+Ergezer>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Bölgede yenilenebilir enerji yatırımları, hidrojen üretimi, karbon yakalama teknolojileri ve yeşil sanayi alanlarının kurulması da potansiyel yeni sektörler için önem arz etmektedir. Bu yenilikçi yaklaşımlar, yalnızca kömür ekonomisinin yerini doldurmakla kalmayacak, aynı zamanda uzun vadeli ekonomik büyüme ve istihdam fırsatları yaratacaktır. Yeşil sanayi bölgelerinin oluşturulması, bölgeye ulusal ve uluslararası yatırımcıların çekilmesine katkı sağlayarak ekonomik çeşitliliği artıracaktır.

Tarım sektörü de önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle Çaycuma bölgesindeki verimli topraklar, modern tarım uygulamaları için uygun bir zemin sunmaktadır. Sera tarımı, dikey tarım ve endüstriyel kenevir, yaban mersini ve defne yaprağı gibi yüksek katma değerli ürünlerin yetiştirilmesi hedeflenebilir. Bu projeler, tarım ve sanayi entegrasyonunu güçlendirerek bölgenin ekonomik direncini artıracaktır. Ayrıca, ileri tarım tekniklerini geliştirecek bir araştırma ve geliştirme merkezi kurulması, bölgenin tarımsal inovasyon alanında öncü bir konuma gelmesine katkı sağlayacaktır.

Lojistik ve ticaret altyapısının geliştirilmesi, bölgenin dönüşüm sürecinde kritik role sahip bir diğer etmen. Karadeniz'in en derin limanı olan Filyos Limanı, uluslararası ticaret ve lojistik için stratejik bir merkez haline gelecektir. Buna ek olarak, Zonguldak ile Mersin arasında planlanan demir yolu koridoru, bölgenin lojistik kapasitesini artırarak üretim ve ticaret faaliyetlerine yeni bir dinamizm kazandırabilir. Hatta bu hat, India-Middle East-Europe Economic Corridor (IMEC) veya Irak Kalkınma Yolu gibi bölge koridor projelerinin bir parçası haline getirilebilir. Bu projeler hem yerel istihdamı artıracak hem de bölgenin küresel pazarlara entegrasyonunu güçlendirecektir.

Bu süreçte yeniden beceri kazanım eğitimleri son derece kritik bir öneme sahip. Kömür madenlerinin kapanmasıyla işlerini kaybedecek maden işçilerine destek olmak amacıyla kapsamlı yeniden beceri kazandırma ve mesleki eğitim programları planlanmalı. Yenilenebilir enerji, turizm, lojistik ve tarım gibi Zonguldak'ta gerçekleştirilen paydaş toplantılarında da kabul edilen bu sektörlerle yönelik eğitimler, işçilerin bu alanlarda istihdam edilmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca, yaşlı işçilere yönelik erken emeklilik programları ve yeni iş alanlarına geçişte işverenlere sağlanacak teşvikler, geçiş sürecini kolaylaştıracaktır.

Adil Geçiş Sürecinde Kömür Komisyonlarının Önemi

Adil geçiş sürecinin yönetiminde, kalıcı bir kömür komisyonu kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Almanya'nın kömürden çıkış sürecinde "Büyüme, Yapısal Değişim ve İstihdam Komisyonu" (Kömür Komisyonu) başarılı bir model olarak öne çıkmaktadır. Almanya, enerji üretiminde kömürün aşamalı olarak kaldırılması ve etkilenen bölgelerin desteklenmesi amacıyla bu komisyonu 2018 yılında kurmuştur. Komisyon, hükümet, sanayi, sendikalar, çevre örgütleri ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan geniş bir yelpazeyi içermektedir.

Komisyonun temel hedefi, kömürden çıkış sürecini planlamak ve bu geçişin adil bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Ocak 2019'da sunulan nihai raporda, Almanya'nın kömürden çıkış sürecini 2038 yılına kadar tamamlaması önerilmiş, bu tarihin 2035'e çekilebileceği belirtilmiştir. Almanya'nın bu süreçteki yaklaşımı, kömürden çıkışın ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini dengelemeye yönelik kapsamlı bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benzer şekilde, TEPAV'ın öncülüğünde Zonguldak Valisi Osman Hacıbektaşoğlu, Zonguldak Belediye Başkanı Tahsin Erdem, Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı Metin Demir gibi temsilcilerin dahil olduğu geçici kömür komisyonu/yönlendirme komitesi, ilerleyen süreçte kalıcı hale dönüşerek Almanya'nın bu deneyiminden ilham alma isteklerini belirtmiştir. Komisyon, sürecin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini dengelemeyi amaçlayan kapsayıcı bir yapıya sahip olup, geniş bir yelpazede temsilcilerden oluşmaktadır. Bu kapsamda, yerel ve ulusal hükümet temsilcileri, kömür madenciliği ve enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yöneticileri, sendika temsilcileri, çevre örgütleri, akademisyenler ve yerel toplulukları temsil eden sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri yer alacaktır. Komisyonun temel amacı, kömürden çıkış sürecini şeffaf, kapsayıcı ve adil bir şekilde yönetmek olacaktır. Bu süreçte, yerel topluluklarla sürekli diyalog kurulacak, farklı sektörlerden uzmanların görüşleri alınacak ve kamuoyuna açık raporlar ile değerlendirme toplantıları düzenlenecektir. Ayrıca, komisyon bünyesinde iş gücü gelişimi, ekonomik çeşitlenme, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adalet konularına odaklanan alt komiteler kurulacaktır. Yeniden beceri kazandırma programları, altyapı yatırımları ve yeni sektörlerle yönelik teşvikler gibi adımlarla kömürden çıkış sürecinin etkileri hafifletilecek ve Zonguldak'ın ekonomik dönüşümü, yeşil enerjiye geçiş ve toplumsal kalkınma hedefleri doğrultusunda yönlendirilecektir.

Zonguldak'ta kömür komisyonu aracılığıyla, "Adil Geçiş Anlaşmaları" uygulanabilir. Bu anlaşma hükümet, işçi sendikaları ve işveren temsilcilerinden oluşan tarafların iş birliğiyle, kömür madenciliğine bağımlı bölgelerin ekonomik ve sosyal dönüşümünü desteklemeyi amaçlamakta. Anlaşmanın tarafları arasında yerel ve ulusal hükümet yetkilileri, madencilik sektöründe çalışan işçileri temsil eden sendikalar ve enerji sektöründe faaliyet gösteren işveren temsilcileri bulunacaktır. Bu kapsamda, hükümet, ekonomik dönüşüm projelerine mali destek sağlayarak altyapı yatırımlarını yürütecek ve işçilerin yeniden beceri kazandırma programlarına erişimini destekleyecektir. Sendikalar, işçilerin sosyal haklarını koruma, erken emeklilik programları ve yeni sektörlerde istihdam için gerekli eğitimlerin sağlanması konusunda aktif bir rol üstlenecektir. İşverenler ise, işçilerin yeşil enerji, turizm ve lojistik gibi sektörlerle geçiş sürecinde iş birliği yapmayı ve ekonomik dönüşüm projelerine katkıda bulunmayı taahhüt edecektir. Bu anlaşma, aynı zamanda kömür madenlerinin çevresel rehabilitasyonunu ve sürdürülebilir kalkınma projelerinin hayata geçirilmesini de hedeflemektedir. Zonguldak'ta uygulanacak bu model, ekonomik çeşitlenme, sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı bir geçiş süreci sunarak bölgenin uzun vadeli kalkınmasını destekleyecektir.

Bu tür anlaşmaların hayata geçirilebilmesi için öncelikle bir bütçe oluşturulması gerekmektedir. Ancak bu bütçenin hazırlanabilmesi, güçlü bir yasal zemin oluşturulmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda, öncelikle kapsamlı bir iklim kanununun çıkarılması ve Emisyon Ticaret Sistemi'nin (ETS) etkin bir şekilde kurulması gerekmektedir. İklim kanunu, karbon azaltım hedeflerini hukuki olarak bağlayıcı hale getirirken, ETS sistemi karbon piyasası mekanizmalarını devreye alarak finansal kaynak yaratır. Bu temel altyapılar sağlandıktan sonra, bütçe planlaması yapılabilir ve ulusal veya uluslararası anlaşmalar, bu bütçe çerçevesinde uygulanabilir hale gelir.